

Het Forum Romanum

Eén van de boeiendste en tegelijk moeilijkste bezoeken in Rome is dat aan het Forum Romanum. Boeiend omdat hier alles begonnen is, ook ónze geschiedenis: eeuwenlang, en met name in de periode waarin Rome de basis van zijn imperium legde, was dit het kloppende hart van de republiek. En moeilijk omdat je over een minimale achtergrondinformatie moet beschikken en vooral omdat er strikt genomen zo weinig te "zien" is!

Wat die achtergrondinformatie betreft, verwijzen we naar het zweet dat je leraren geschiedenis en oude talen je bezorgd hebben.

En wat de afwezigheid van de "bovenbouw" van de meeste monumenten betreft: in deze *age of virtual reality* kan je hier laten zien hoe goed je bij de tijd bent! Maar zo eenvoudig is het niet. Om te vermijden dat je de gekste dingen erbij gaat denken, kunnen de boekjes met nagetekende modellen dienstig zijn. Maar vooral een geconcentreerde aandacht bij het bezoek en, waarom niet, een aandachtige lectuur van deze nota's kunnen je helpen om met het nodige inzicht deze omgeving in je op te nemen.

Het Forum als kruispunt van wegen

Eenmaal je in deze "put" bent afgedaald, is het goed om ergens voor de Tempel van Caesar enkele stukken steen op te zoeken, de omgeving te bekijken en in een notendop de geschiedenis van deze plek te overlopen. Drie millennia terug zat je dan met je voeten in het water of ten minste in een zompige, moerassige bodem, waar je riskeerde malaria op te lopen!

Als je met je rug naar de genoemde tempel zit, dan heb je de links de Palatijnheuvel, vóór je de Capitolijn, en rechts de uitlopers van de Quirinaal en Esquilijn. Daar, tegen die uitlopers, was er een weg die liep van het zuiden (waar de Grieken hun kolonies gevestigd hadden) naar het noorden, het kernland van de Etrusken.

Vóór je, over de Mons Quirinalis en langs de helling van de Mons Capitolinus, liep de weg die leidde van het centrale Italische bergland naar de laatste doorwaadbare plaats van de Tiber (achter de Mons Palatinus, in de buurt van het Tibereiland), en vandaar naar de zee. Ten oosten van Rome heet deze weg nog altijd de Via Salaria, "de Zoutweg". Ergens achter het Senaatsgebouw kruisten beide wegen.

Het Forum als "gemene grond"

Op de Palatijn was er een nederzetting van boeren en herders op een strategisch goed gelegen plaats. Deze hoogte was verdedigbaar en er was voldoende contact met de "buitenwereld": zie de genoemde wegen en ook het Forum Boarium, "de Veemarkt" die zich bij de Tiber had ontwikkeld.

Die Palatijn was dan ook het eerste *s(a)ptimontium*, een "met een wal omgeven heuvel". En het vlakbij gelegen Forum was dan wel als bouwgrond niets waard, toch kon het op de iets hoger gelegen gedeelten dienen als necropool (begraafplaats) en als plek voor religieuze instellingen: de buurt van de Curia en de tempel van Vesta en omgeving.

Het Forum in de stad

Vanaf de zesde eeuw v.C. werd de nederzetting groter: ook de heuvels van de Capitolijs, Quirinaal, de Esquilijn, Oppius, Caelius en Aventijn raakten bij de "stedelijke" organisatie betrokken. En daar middenin lag "de grond van niemand en van iedereen": het Forum.

Deze plek werd des te interessanter toen de Etruskische koningen ergens in de tweede helft van de zesde eeuw v.C. de zone dreineerden met de aanleg van de Cloaca Maxima, in eerste instantie een open riool. Wanneer dan, op het einde van die zesde eeuw, de Etruskische heersers verjaagd werden en Rome haar vorm van republiek installeerde (het samengaan van Senaat én Volk: *Senatus Populusque Romanus*), was de ruimte voor een publieke organisatie beschikbaar.

Het Forum als het hart van de republiek

Van de vijfde tot de eerste eeuw v.C. ontwikkelde zich het plein zoals je het nu voor je ziet. Er kwamen tempels bij (die van Castor en Pollux en die van Saturnus al in de vroege vijfde eeuw) en winkels (de ruimten vóór de Basilica Aemilia zijn er een late vorm van). Vanaf de tweede eeuw kwamen er ook basilicae: grote zalen waar de rechters zetelden en handel werd gedreven, met name de Basilica Aemilia en de Basilica Julia, die de oudere Basilica Sempronia verving.

Maar bovenal was het de plek waar in de noordoostelijke hoek het Comitium (de plek waar het volk vergaderde) en de Curia (het Senaatsgebouw; de huidige versie dateert uit de vierde eeuw n.C.) een onverbreekelijke eenheid vormden. In de tegenoverliggende zuidwestelijke hoek bleven de oude religieuze gebouwen voortbestaan: de tempel van Vesta, het huis van de Vestalinnen en de Regia, de "ambtswoning" van de opperpriester.

Het Forum als dynastisch plein

Wanneer Caesar halverwege de eerste eeuw v.C. na een brand de Curia ten dele op het Comitium laat herbouwen (hij had die plaats nodig voor zijn eigen Forum!), laat hij zien dat de republiek dood is. Caesar overleeft zijn staatsgreep niet, maar zijn opvolger Keizer Augustus vestigt een ware dynastie. Bij zijn dood blinkt het Forum van het marmer, maar de macht is naar de Palatijn verhuisd waar al snel een heus paleis wordt opgetrokken.

De monumenten die er bij komen, moeten die dynastie legitimeren: de tempel van Caesar, erebogen en ruitersstandbeelden. De laatste erezuil die geplaatst wordt, is de Zuil van Phocas in 608!

Het Forum als Campo Vaccino ("Koeienweide")

Dat het Forum vanaf dan grondig geplunderd is, zie je zelf wel! Door aardbevingen, overstromingen en verwaarlozing slibde alles dicht, tot op de hoogte die je naast en achter de Curia kan zien. De grootste en stevigste gebouwen zoals de boog van Septimius Severus staken er nog gedeeltelijk bovenuit en de gebouwen waarin een kerk was ondergebracht zoals de Curia en de tempel van Antoninus en Faustina werden onderhouden.

Maar voor de rest was het Forum - letterlijk! - eeuwenlang de *Campo vaccino*, een weide waar de koeien graasden, terwijl het Capitool de *Monte Caprino* was, "de Geitenberg"!

Pas in de negentiende eeuw zou de archeologische interesse ertoe leiden dat het Forum op zijn laat-republikeins niveau werd teruggebracht.

Tips

Vóór je nu de monumenten concreet gaat bekijken, willen we je op drie dingen attent maken:

1. Tussen het oudste bewijs van menselijke aanwezigheid (de necropool aan de voet van de Tempel van Antoninus en Faustina) en het jongste (de zuil van Phocas) liggen niet minder dan vijftien eeuwen, zoiets al de afstand van Clovis tot vandaag! Enige historische "diepte" is dus echt nodig.
2. Anderzijds is het zo dat een aantal monumenten (zoals de Curia) ettelijke keren herbouwd zijn en dat je daar uiteraard enkel de laatste versie van ziet.
3. Ten slotte hebben die gebouwen, hoe ruïneus ook, hun eigen charme. Maar ze krijgen een grote toegevoegde waarde door de verhalen die er vanuit de oudheid zelf aan verbonden worden. Hier gaan we die verhalen niet vertellen; dat zou ons echt te ver voeren. Maar heb je een "slachtoffer" bij de hand (een leraar geschiedenis of oude talen ...), vraag er dan naar!

Met dank aan clublid Jean Hubrechts voor deze tekst (schrijfwedstrijd 2024).